STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 04314

Y.L. PERETS

Isaac Leib Peretz

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

שול-ביבליאָטעק
סעריע ד

י. ל. פּרץ

★

אַרויסגעגעבן פון דער
צוויטשאָ און שלום עליכם שולן
בוענאָס איירעס 1947

אינהאַלט:

פון די אַרויסגעבער

א. מיין נישט (ליד)
פון י. ל. פרץ

ב. אויב נישט נאָך העכער
פון י. ל. פרץ

ג. דריי מתנות
פון י. ל. פרץ

ד. ניסים אויפן ים
פון י. ל. פרץ

געזאַמלטער לייען מאַטעריאַל צוגעגרייט
צום דרוק פון דער פּעדאַגאָגישער קאָ־
מיסיע פון דער צווישאָ, אונטער דער
דירעקציע פון חיים פינקעלשטיין און
פאַרלאַגס־לייטונג אברהם מיטלבערג.

פון די ארויסגעבער

אונטערן נאָמען „שול־ביבליאָטעק" הייבט אָן די צווישא און שלום עליכם שולן ארויסצוגעבן א סעריע ביכעלעך מיט זאמלונגען פון דערציילונגען, מעשיות און לידער פאר די תלמידים פון די יידישע שולן, מיטל־שולן און פאר דער יידישער יוגנט.

די ביכעלעך וועלן ארויסגיין אין פארשיידענע סעריעס און יעדע סעריע וועט פארמאָגן א געוויסע צאָל העפטן מיט דערציילונגען אויף טעמעס פון ענלעכן כאראקטער.

די ערשטע דריי סעריעס, וואָס דערשיינען שוין איצט, זיינען: „אין גטעאָ", „יידן אין ארגענטינע", און „ארץ ישראל". שפעטער וועלן אונטערקומען אנדערע סעריעס.

דער מאטעריאל, וואָס ווערט געדרוקט אין „שול־ביבליאָטעק", איז א געקליבענער פון די סאמע בעסטע שאפונגען אין דער יידישער ליטעראטור, און יעדער העפט איז צוגעפאסט צו קינדער און יוגנטלעכע לויט זייער עלטער און קענטעניש. צוזאמען וועלן אלע העפטן מיט זיך פאָרשטעלן א מין אנטאלאָגיע פון יידישע שאפונגען פון אמאָל און פון היינט. אין זיי וועלן אריין לידער, דערציילונגען, פאָלקס־מעשיות, לעגענדעס, ביאָגראפיעס און שילדערונגען פון יידישן לעבן.

מיטן ארויסגעבן די „שול־ביבליאָטעק" **טרעט צו די** צווישא און די שלום עליכם שולן צו אויספילן **א** **וויכטיקן** בלויז אין דער יידישער שול און דערציאונגס־**ארבעט**, **דורך** אונטערטראָגן די תלמידים פון די יידישע שולן פאסיקן לייען־**מאטעריאל**, וואָס וועט זיכער געהעריק אויך **אויסגענוצט** ווערן פון די לערער פון אלע יידישע שולן.

יצחק לייבוש פּרץ איז געבוירן געוואָרן אין זאמאָשט (פּוילן), דעם 18טן מאי פון יאָר 1852, געשטאָרבן איז ער אין ווארשע, דעם 3טן אפּריל פון יאָר 1915, דעם דריטן טאָג חול־המועד פּסח.

מיין נישט

מיין נישט, די וועלט איז א קרעטשמע — באשאפן
מאכן א וועג מיט פויסטן און נעגל
צום שענק פאס, און פרעסן און זויפן, ווען אנדערע
קוקן פון ווייטן מיט גלעזערנע אויגן
פארחלשט, און שלינגען דאָס שפייעכץ און ציען
צוזאמען דעם מאָגן, וואָס ווארפט זיך אין קרעמפן! —
אָ, מיין נישט, די וועלט איז א קרעטשמע!

מיין נישט, די וועלט איז א בערזע — באשאפן,
דער שטארקער זאָל האנדלען מיט מידע און שוואכע,
זאָל קויפן ביי אָרימע מיידלעך די בושה,
ביי פרויען די מילך פון די בריסטן, ביי מענער
דעם מארך פון די ביינער, ביי קינדער דעם שמייכל,
דעם זעלטענעם גאסט אויפן וואקסענעם פנים — — —
אָ, מיין נישט, די וועלט איז א בערזע!

מיין נישט, די וועלט איז א הפקר — באשאפן
פאר וועלף און פאר פוקסן, פאר רויב און פאר שווינדל;
דער הימל — א פאָרהאנג, אז גאָט זאָל נישט זען!
דער נעפל — מען זאָל אויף די הענט דיר נישט קוקן;
דער ווינט — צו פארשטיקן דיווילדע געשרייען;
די ערד איז צו זויפן דאָס בלוט פון קרבנות —
אָ, מיין נישט, די וועלט איז א הפקר!

די וועלט איז קיין קרעטשמע, קיין בערזע, קיין הפקר!
געמאָסטן ווערט אלעס, געוווינן ווערט אלעס!
קיין טרער און קיין בלוטיקער טראָפן פארגייען,
אומזיסט ווערט קיין פונק און קיין אויג נישט פארלאָשן!
פון טרערן ווערן טייכן, פון טייכן ווערן ימים,
פון ימים — א מבול, פון פונקען — א דונער —
אָ, מיין נישט, לית דין ולית דיין!

אויב נישט נאָך העכער

א חסידישע דערציילונג

און דער נעמירעוועער פלעגט סליחות־צייט יעדן פרימאָרגן נעלם ווערן, פאַרשווינדן!

מען פלעגט אים נישט זען אין ערגעץ: נישט אין שול, נישט אין ביידע בתי מדרשים, נישט ביי א מנין, און אינדערהיים אוודאי נישט. די שטוב איז געשטאַנען אָפן. ווער עס האָט געוואָלט, איז אריין און ארויסגעגאנגען; גענגבעט ביים רבין האָט מען נ י ש ט, אָבער קיין לעבעדיק באַשעפעניש איז אין שטוב נישט געווען.

ווו קען זיין דער רבי?

ווו זאָל ער זיין? מן־הסתם אין הימל! ווייניק געשעפטן האָט א רבי פאַר ימים נוראים צו פאַרזאָרגן? יידעלעך, קיין עין־הרע, דאַרפן פרנסה, שלום, געזונט, גוטע שידוכים, וואָלן גוט און פרום זיין, און די זינד זענען דאָך גרויס, און דער שטן מיט זיינע טויזנט אויגן קוקט פון איין עק וועלט ביז דער צווייטער, און ער זעט, און פאַרקלאָגט, און מסרט... און — ווער זאָל העלפן, אז נישט דער רבי?

אזוי האָט דער עולם געטראַכט.

איינמאָל איז אָבער אָנגעקומען א ליטוואַק, לאַכט ער! איר קענט דאָך די ליטוואַקעס: פון מוסר־ספרים האַלטן זיי ווייניק, דערפאַר שטאָפן זיי זיך אָן מיט ש״ס ופוסקים. ווייזט דער ליטוואַק א בפירושע גמרא — די אויגן שטעכט ער אויס. אפילו משה רבינו, ווייזט ער, האָט ביים לעבן נישט געקאָנט ארויף אויפן הימל, נאָר געהאלטן זיך צען טפחים א ו נ ט ע ר ן הימל! נו, גיי שפאַר זיך מיט א ליטוואַק!

— ווו דען קומט אהין דער רבי?

— מיין דאגה! ענטפערט ער און ציט מיט די אַקסל, און תוך כדי דבור (וואָס א ליטוואַק קען!) איז ער זיך מיישב, צו דערגיין די זאַך.

נאָך דעם זעלבן פארנאכט, באלד נאָך מעריב, גנבעט זיך דער ליטוואק צום רבין אין חדר אריין, לייגט זיך אונטערן רבינס בעט, און ליגט. ער מוז אָפּווארטן די נאכט און זען, ווו דער רבי קומט אהין, וואָס ער טוט סליחות-צייט.

אן אנדערער וואָלט אפשר איינגעדרעמלט און פארשלאָפן די צייט; א ליטוואק טוט זיך אן עצה; לערנט ער זיך אויסנווייניק א גאנצע מסכתא! איך געדענק שוין נישט, חולין צי נדרים.

פארטאָג הערט ער, ווי מען קלאפּט צו סליחות.

דער רבי איז שוין נישט געשלאָפן א צייט. ער הערט אים שוין אפשר א גאנצע שעה קרעכצן.

ווער עס האָט געהערט דעם נעמיראָווער קרעכצן, ווייס וויפל צער פאר כל ישראל, וויפל יסורים עס האָט געשטעקט אין יעדן קרעכץ . . . די נשמה פלעגט אויסגיין, הערנדיק דאָס קרעכצן! א ליטוואק האָט דאָך אָבער אן אייזערן הארץ, הערט ער צו און ליגט זיך ווייטער! דער רבי ליגט זיך אויך: דער רבי, זאָל לעבן, א ו י פ ן בעט, דער ליטוואק א ו נ ט ע ר ן בעט.

דערנאָך הערט דער ליטוואק, ווי די בעטן אין הויז הייבן אָן סקריפּען... ווי די בני בית כאפּן זיך ארויס פון די בעטן, ווי מען מורמלט א יידיש וואָרט, מען גיסט וואסער אויף די נעגל, עס קלאפּן אויף און צו די טירן... דערנאָך איז דער עולם ארויס פון שטוב, עס ווערט ווייטער שטיל און פינצטער, דורכן לאָדן שיינט קוים אריין א קליין ביסל ליכט פון דער לבנה...

מודה האָט ער געווען דער ליטוואק, אז ווען ער איז געבליבן איינער אליין מיטן רבין, איז אים באפאלן אן אימה. די הויט איז שוין אים אויפגעלאָפן פאר שרעק. די וואָרצלען פון די פאות האָבן אים געשטאָכן אין די שלייפן ווי די נאָדלען.

א קלייניקייט: מיטן רבין, און סליחות-צייט, פארטאָג, אליין אין שטוב!...

א ליטוואק איז דאָך אָבער איינגעשפּאַרט, ציטערט ער ווי א פיש אין וואסער און ליגט.

ענדלעך שטייט דער רבי, זאָל לעבן, אויף...

פריער טוט ער, וואָס א ייד דאַרף טון... דערנאָך גייט ער צו צו דער קליידער־אַלמער און נעמט ארויס א פּעקל... עס באווייזן זיך פּויערישע קליידער: לייוונטענע פּלודערן, גרויסע שטיוול, א סערמיענגע, א גרויס פוטערן היטל מיט א ברייטן לאַנגן לעדערנעם פּאַס, אויסגעשלאָגן מיט מעשענע נעגעלעך.

דער רבי טוט עס אָן...

פון דער קעשענע, פון דער סערמיענגע, שטאַרט ארויס אן עק פון א גראָבן שטריק... פון א פּויערישן שטריק!

דער רבי גייט ארויס; דער ליטוואק — נאָך!

דורכגייענדיק, טרעט אָפּ דער רבי אין קיך, בייגט זיך איין, פון אונטער א בעט נעמט ער ארויס א האַק, פאַרלייגט זי אונטערן

פּאַס און גייט ארויס פון שטוב.

דער ליטוואַק ציטערט, נאָר ער טרעט נישט אָפּ.

א שטילער, ימים־נוראימדיקער פּחד וויגט זיך איבער די טונקעלע גאסן. אָפּט רייסט זיך ארויס א געשריי פון סליחות פון ערגעץ א מנין, אָדער א קראַנקער קרעכץ פון ערגעץ אַ פענצטער... דער רבי האַלט זיך אַלץ אין די זייטן פון די גאסן, אין די שאָטנס פון די הייזער... פון איין הויז צום אנדערן שווימט ער ארויס און דער ליטוואק נאָך אים...

און דער ליטוואק הערט, ווי זיין אייגן האַרץ־קלאַפּן מישט זיך צוזאַמען מיטן קול פון רבינס שווערע טריט; אָבער גיין גייט ער, און קומט צוזאַמען מיטן רבין אוים דער שטאָט ארויס.

הינטער דער שטאָט שטייט א וועלדל.

דער רבי, זאָל לעבן, נעמט זיך אין וועלדל אריין. ער מאַכט א דרייסיק־פערציק טריט און שטעלט זיך אָפּ ביי א ביימל און דער

ליטוואק ווערט נבהל ומשתומם, זעענדיק, ווי דער רבי נעמט ארויס פון פאס די האק און שלאָגט איןביימל אריין.

ער זעט, ווי דער רבי האקט און האקט, ער הערט ווי דאָס ביימל קרעכצט און קנאקט. און דאָס ביימל פאלט. און דער רבי שפאלט עס אויף ליפעס... די ליפעס — אויף דינע שייטלעך; און ער מאכט זיך א בינטל האָלץ, נעמט עס ארום מיטן שטריק פון קעשענע, ער ווארפט דאָס בינטל האָלץ איבער די פלייצעס, שטעקט צוריק אריין די האק אינעם פאס, לאָזט זיך ארויס פון וואלד און גייט צוריק אין שטאָט אריין.

אין א הינטערגעסל שטעלט ער זיך אָפּ ביי אן אָרים, האלב־איינגעבראָכן הייזל און קלאפּט אָן אין פענצטערל.

— ווער איז? פרעגט מען דערשראָקן פון שטוב ארויס, דער ליטוואק דערקענט, אז עס איז א קול פון א יידענע, פון א קראנקער יידענע.

— יאָ! ענטפערט דער רבי אויף פויעריש לשון.

— קטאָ יאָ? פרעגט מען ווייטער פון שטוב.

און דער רבי ענטפערט ווייטער אויף מאלאָרוסיש לשון: וואסיל!

— וואָס פאר א וואסיל און וואָס ווילסטו, וואסיל?

— האָלץ, זאָגט דער פארשטעלטער וואסיל, האָב איך צו פאר־קויפן! זייער ביליק... בחצי חנם האָלץ!

און נישט ווארטנדיק אויף א תשובה, נעמט ער זיך אין שטוב אריין.

דער ליטוואק גנבעט זיך אויך אריין און ביים גרויען ליכט פון פריען מאָרגן זעט ער אן אָרימע שטוב, צעבראָכן, אָרים כלי־בית... אין בעט ליגט א קראנקע יידענע, פארוויקלט מיט שמאטעס, און זי זאָגט מיט א ביטער קול:

— קויפן? מיט וואָס זאָל איך קויפן? ווו האָב איך, אָרימע אלמנה, געלט?

— איך וועל דיר באָרגן! ענטפערט דער פארשטעלטער וואַסיל, אינגאנצן זעקס גראָשן!

— פונוואנען וועל איך דיר באצאָלן? קרעכצט די אָרימע יידענע.

— נאריש מענטש — מוסרט זי דער רבי, — זע, דו ביסט אַן אָרימע, קראנקע יידענע און איך געטרוי דיר דאָס ביסל האָלץ, איך בין בטוח, אז דו וועסט באצאָלן; און דו האָסט אזא שטארקן, גרויסן גאָט, און געטרויסט אים נישט... און האָסט אויף אים אויף נארישע זעקס גראָשן פארן בינטל האָלץ קיין בטחון נישט!

— און ווער וועט מיר איינהייצן? — קרעכצט די אלמנה, — איך האָב דען כוח אויפצושטיין? מיין זון איז אויף דער ארבעט געבליבן.

— איך וועל דיר איינהייצן אויך — זאָגט דער רבי.

און אריינלייגנדיק דאָס האָלץ אין אויוון, האָט דער רבי, קרעכצנדיק, געזאָגט פון סליחות דעם ע ר ש ט ן פזמון...

און אז ער האָט אונטערגעצונדן, און דאָס האָלץ האָט פריילעך געברענט, האָט ער געזאָגט, שוין אביסל לוסטיקער, פון די סליחות דעם צווייטן פזמון.

דעם דריטן פזמון האָט ער געזאָגט, ווען עס האָט זיך אויסגעברענט און ער האָט די בלעך פארמאכט...

דער ליטוואק, וואָס האָט דאָס אלץ געזען, איז שוין געבליבן א נעמיראָווער חסיד.

און שפעטער, אויב א חסיד האָט אמאָל דערציילט, אז דער נעמיראָווער הייבט זיך אויף, סליחות-צייט, יעדן פרימאָרגן, און פליט ארויף אין הימל אריין, פלעגט שוין דער ליטוואק נישט לאכן, נאָר צוגעבן שטילערהייט:

— אויב נישט נאָך העכער!

דריי מתנות

א) אויבן ביי דער וואָג

אַמאָל, מיט יאָרן און דורות צוריק, איז ערגעץ נפטר געוואָרן א ייד.

מילא, א ייד איז נפטר געוואָרן — אייביק לעבן קען מען נישט, טוט מען אים זיין רעכט... ברענגט מען אים צו קבר־ישראל...

נאָך סתימת־הגולל, דער יתום זאָגט קדיש — פליט די נשמה ארויף, צום משפט, צום בית דין של מעלה...

קומט זי ארויף, הענגט שוין דאָרט פארן בית דין די וואָג, אויף וועלכער מען וועגט די עבירות און די מצוות...

קומט דעם בר־מיננס סניגור, זיין געוועזענער יצר־טוב — און שטעלט זיך מיט א קלאָר ווייס זעקל ווי שניי אין דער האנט ביי דער וואָגשאָל פון דער רעכטער זייט . . .

קומט דעם בר־מיננס קטיגור — זיין געוועזענער יצר הרע, דער געוועזענער מסית ומדיח — און שטעלט זיך מיט א קויטיק זעקל אין דער האנט ביי דער וואָגשאָל אויף דער לינקער זייט . . .

אין ווייסן קלאָרן זעקל זענען מצוות, אין ברודיק שווארצן זעקל — עבירות. שיט דער סניגור, פון שניי־ווייסן זעקל אויף דער וואָג־פון דער רעכטער זייט, מצוות — שמעקן זיי ווי פארפומעס און לייכטן ווי די שטערנדלעך אין הימל.

שיט דער קטיגור פון ברודיקן זעקל ארויס, אויף דער וואָג־שאָל פון דער לינקער זייט, עבירות — זענען זיי, נישט פאר אייך געדאכט, שווארץ ווי קויל און א ריח האָבן זיי — סאמעראָדנע פעך און סמאָלע.

שטייט אזוי די אָרימע נשמה און קוקט, און גאפט — זי האָט זיך גאָרנישט געריכט, עס זאָל זיין אזא חילוק צווישן „גוט" און „שלעכט"; דאָרט האָט זי גאנץ אָפט ביידע נישט דערקענט, איינע פארן אנדערן געגומען.

און די וואָגשאָלן הייבן זיך פאמעלעך, ארויף און אראָפּ, אמאָל

די, אַמאָל יענע . . . און דאָס צינגל ביי דער וואָגשאָל אין דער הויך ציטערט, נעמט זיך אויף א האָר לינקס, אויף א האָר רעכטס . . .

נאָר אויף א האָר . . . און נישט מיטאמאָל! א פּראָסטער ייד געווען, אָן גרויסן „להכעיס" ווי אויך אָן „קידוש השם" . . . אזוי — קליינע מצוהלעך, קליינע עבירהלעך, שרעטעלעך, שטויבעלעך . . . טיילמאָל — קוים מיטן אויג צו דערזען.

און פונדעסטוועגן, אז דאָס צינגל רוקט זיך אויף א האָר רעכטס, הערט זיך אין די עולמות העליונים אַ קלאַנג פון שמחה, פון נחת; רוקט זיך עס אָבער, חס ושלום, לינקס, שלאָגט זיך ארויס א זיפץ פון עצבות, ביז ער דערגרייכט צום כסא־הכבוד.

און די מלאכים שיטן פּאַמעלעך, מיט כוונה. א שרויט נאָך א שרויט, א שטויב נאָך א שטויב, ווי פּשוטע באַלעבאַטים ליציטירן „אתה הראית", אַ פּרוטה און נאָך אַ פּרוטה . . .

נאָר א ברונעם שעפּט זיך אויך אוים, די זעקלעך ווערן ליידיק.

— שוין? — פרעגט דער בית־דין־שמש — אויך א מלאך צווישן אלע מלאכים.

דער יצר־טוב ווי דער יצר־הרע דרייען אוים די זעקלעך קאפּויר: נישטאָ מער! און דעמאָלט גייט דער שמש צו צום צינגל זען, ווו עם האָט זיך אָפּגעשטעלט: רעכטס אָדער לינקס.

קוקט ער און קוקט אזוי, און זעט אזוינס, וואָס עס איז נאָך נישט געשען, זינט הימל און ערד זענען באשאפן געוואָרן . . .

— וואָס דויערט אזוי לאנג? — פרעגט דער אב בית־דין.

שטאמלט דער שמש:

— גלייך! דאָס צינגל שטייט אין סאמאָראָדנע מיט! . . .

די עבירות האָבן גלייך געוואויגן מיט די מצוות.

— אקוראט? — פרעגט מען נאָכאמאָל פון בית דין של מעלהם טיש.

קוקט ער נאָכאמאָל, דער שמש, און ענטפערט:

— אויף דער האָר!

האָט דאָס בית דין של מעלה א ישוב און גיט, נאָכן ישוב-הדעת, ארויס א פסק כהאי לישנא:

„היות די חטאים וועגן נישט איבער די מעשים טובים — קומט דער נשמה קיין גיהנום נישט...

„און פון צווייטן צד — וועגן די מצוות נישט מער פאר די עבירות — קען מען איר נישט עפענען די טויערן פון גן-עדן.

„על-כן נע-ונד זאָל זי זיין...

„זאָל זי ארומפליען אין דער מיט, צווישן הימל און ערד — ביז גאָט וועט זיך אָן איר דערמאָנען און דערבארעמען זיך, און צורופן צו זיך מיט זיין גענאָד".

און דער שמש נעמט די נשמה און פירט זי ארויס.

יאָמערט נעבעך די נשמה און קלאָגט אויף איר מזל.

— וואָס וויינסטו אזוי? — פרעגט ער זי: וועסט נישט האָבן קיין נחת און פרייד פון גן עדן, וועסטו אָבער אויך נישט האָבן קיין צער און יסורים פון גיהנום — קוויט!

די נשמה אָבער לאָזט זיך נישט טרייסטן:

— בעסער די גרעסטע יסורים, זאָגט זי, איידער גאָרנישט! גאָרנישט איז שרעקלעך!

קריגט ער אויף איר, דער בית-דין-שמש, רחמנות, גיט ער איר אן עצה:

„פלי, זאָגט ער איר, נשמהלע, אראָפּ און האלט זיך נידעריק ארום דער לעבעדיקער וועלט...

„אין הימל ארײַן, זאָגט ער, קוק נישט... וואָרום וואָס וועסטו זען אין יענער זייט הימל? נייערט שטערנדלעך! און דאָס זענען ליכטיקע נאָר קאלטע ברואים, זיי וויסן פון קיין רחמנות נישט, זיי וועלן זיך נישט מיען פאר דיר, זיי וועלן גאָט אָן דיר נישט דער-מאָנען...

„מיען זיך פאר אן אָרימער פארוואָגלטער נשמה קענען נאָר די צדיקים פון גן עדן... און זיי, הער, נשמהלע, — זיי האָבן ליב

מתנות... שיינע מתנות... עס איז שוין — גיט ער צו ביטערלעך — די טבע פון היינטיקע צדיקים!

„פלי זשע, נשמהלע — זאָגט ער ווייטער — נידעריק ארום דער לעבעדיקער וועלט און קוק זיך צו ווי עס לעבט זיך, וואָס עס טוט זיך. און דערזעסטו עפּעס אזוינס, וואָס איז אויסטערליש שיין און גוט, כאַפּ עס און פלי דערמיט ארויף; עס וועט זיין א מתנה פאר די צדיקים אין גן עדן... און מיט דער מתנה אין דער האנט זאָלסטו אָנקלאַפּן און מעלדן זיך אין מיין נאָמען ביים מלאך פון דער פורטקע. זאָג: איך האָב געהייסן!...

„און אז דו וועסט האָבן געבראַכט דריי מתנות, זיי זיכער — וועלן זיך פאר דיר עפענען די טויערן פון גן עדן, זיי וועלן פועלן... ביים כסא הכבוד האָט מען ליב נישט די פיין-געבוירענע, נאָר די אויפגעקומענע"...

און אזוי רעדנדיק, שטופּט ער זי מיט רחמנות פון הימל ארוים.

ב) די ערשטע מתנה

פליט עס אזוי, דאָס אָרימע נשמהלע, נידעריק איבער דער לעבעדיקער וועלט, און זוכט מתנות פאר די צדיקים אין גן עדן. און עס פליט ארום און ארום, איבער דערפער און שטעט, וווּ נאָר א שטיקל ישוב, — צווישן ברענענדיקע שטראלן אין די גרעסטע היצן; אין רעגן-צייט — צווישן טראָפּן און וואסער-נאָדלען; סוף זומער — צווישן זילבערנעם שפּינוועבס, וואָס הענגט אין דער לופט, ווינטער-צייט צווישן די שנייעלעך וואָס פאַלן פון דער הייך... און קוקט, און קוקט, און קוקט זיך די אויגן אוים...

ווּוּ זי דערזעט א ייד, פליט זי האסטיק צו און קוקט אים אין די אויגן אריין — צי גייט ער נישט מקדש השם זיין?

ווּוּ עס לייכט זיך ביינאכט דורך א שפּאלט פון א לאָדן, — זי איז דאָ און קוקט אריין, צי וואקסן נישט אין דער שטילער שטוב גאָטס שמעקנדיקע בלימעלעך — באהאלטענע מעשים טובים?

לײדער!... מערסטנטײלס שפּרינגט זי אָפּ פון אויגן און פענצ־טער דערשראָקן און פאַרציטערט...

און אַז עס גײען װײַטער פאַרבײַ זמנים און יאָרן, פאַלט זי כמעט אין אַ מרה־שחורה אַרײַן. פון שטעט זענען שױן בית־עלמינס געװאָרן, בית־עלמינס האָט מען שױן אויף פעלדער צעאַקערט; װעלדער האָט מען אויסגעהאַקט, פון שטײנער בײַ װאַסערן איז זאַמד געװאָרן, טײַכן האָבן דאָס געלעגער געביטן, טװיזנטער שטערן זענען אַראָפּגעפאַלן, מיליאָנען נשמהלעך זענען אַרויפגעפלויגן, — און זײַן ליבער נאָמען האָט זיך אָן איר נישט דערמאָנט, און קײן אויסטערליש גוטס און שײנס האָט זי נישט געפונען...

טראַכט זי בײַ זיך:

„די װעלט איז אַזױ אָרים, די מענטשן — אַזױ מיטלמעסיק און גרױ אויף דער נשמה, און די מעשים זענען אַזױ קלײן... װי קומט צו זײ „אויסטערליש”? אויף אײביק בין איך נע־ונד און פאַר־שטויסן”...

נאָר װי זי טראַכט אַזױ, שלאָגט איר אַ רױטער פלאַם אין די אויגן אַרײַן, אין מיטן דער פינצטערער, שװערער נאַכט אַ רױטער פלאַם.

זי קוקט זיך אום — פון אַ הויך פענצטער, שלאָגט דער פלאַם...

גזלנים זענען אַ גביר באַפאַלן, גזלנים מיט מאַסקעס אויף די פּנימער. אײנער האַלט אַ ברענענדיקן שטורקאַץ אין דער האַנט און לײַכט; אַ צװײטער שטײט בײַם גבירס ברוסט מיט אַ בליצנדיק מעסער און חזרט אים אַלץ אינאײנעם איבער: „רירסטו זיך, ייד, איז דײַן סוף! גײט דיר דער שפּיץ מעסער פון יענער זײט רוקן אַרױס”... און די רעשט עפנט קאַסטנס און שרענק און רױבט.

און דער ייד שטײט בײַם מעסער און קוקט געלאַסן צו... קײן ברעם איבער זײַנע קלאָרע אויגן, קײן האָר פון דער װײַסער באָרד ביז צו די לענדן רירט זיך נישט... נישט זײַן זאַך. „גאָט האָט גע־געבן, גאָט האָט גענומען, — טראַכט ער — געלויבט איז זײַן הײ־

ליקער נאָמען!" „מיט דעם ווערט מען נישט געבוירן און דאָס גיט מען נישט מיט אין קבר אריין", — שעפּטשען זיינע בלאַסע ליפּן.

און ער קוקט גאַנץ רואיק צו, ווי מען עפנט די לעצטע שופלאַד פון דער לעצטער קאַמאָדע און ווי מען שלעפּט ארוים זעקלעך מיט גאָלד און זילבער, זעקלעך מיט צירונג און אַלערליי טייערע כלים — און ער שווייגט...

און אפשר איז ער זיי גאָר מפקיר!

נאָר פּלוצלינג, אַז די גזלנים טרעפן צום לעצטן באַהעלטעניש און ציען ארויס א קליין זעקעלע, דאָס לעצטע, דאָס באַהאַלטנסטע — פארגעסט ער זיך, ציטערט ער אויף, צעפלאַמען זיך אים די אויגן, ציט ער אוים צום ווערן — די רעכטע האַנט, וויל א געשריי טאָן: „רירט נישט!"

נאָר אויפן אָרט פון געשריי שפּריצט ארוים א רויטער שטראַל פון רויכערדיקן בלוט — דאָס מעסער האָט זיינס געטאָן... עס איז דאָס בלוט פון האַרץ און שפּריצט אויפן זעקל אַרויף!

ער פאַלט און געשווינד רייסן די גזלנים אויף דאָס זעקל — דאָ וועט זיין דאָס בעסטע, דאָס טייערסטע!

זיי האָבן אָבער א ביטערן טעות געהאַט; אומזיסט בלוט פאַרגאָסן — נישט קיין זילבער, נישט קיין גאָלד און נישט קיין צירונג איז אין זעקל געוועזן; גאָרנישט פון דעם וואָס איז טייער און האָט א ווערט אויף דער דאָזיקער וועלט! עס איז געוועזן אביסל ערד, ארץ ישראל - ערד אין קבר אריין, און דאָס האָט דער גביר געוואָלט ראַטעווען פאַר פרעמדע הענט און אויגן און מיט זיין בלוט באַשפּריצט...

כאַפּט די נשמה אַ פאַרבלוטיקטן שטויב פון ארץ ישראל-ערד און מעלדעט זיך דערמיט ביי דער פורטקע אין הימל...

די ערשטע מתנה איז אָנגענומען געוואָרן.

ג) די צווייטע מתנה

— געדענק, האָט דער מלאך צוגערופן, פארמאכנדיק הינטער איר די פורטקע פון הימל: נאָך צוויי מתנות!

— גאָט וועט העלפן! — האָפּט די נשמה און פליט פריילעך צוריק אראָפּ.

די פרייד האָט מיט דער צייט אָבער אויפגעהערט. עס גייען ווייטער אוועק יאָרן און יאָרן, און זי זעט נישט קיין אויסטערליש שיינס... און עס באפאלן זי צוריק די טרויעריקע געדאנקען:

„ווי א לעבעדיקער קוואל האָט די וועלט ארויסגעשלאָגן פון גאָטס ווילן און רינט און רינט ווייטער אין דער צייט. און וואָס ווייטער זי רינט, מער ערד און שטויב נעמט זי אין זיך אריין; טרי־בער, אומריינער ווערט זי; ווייניקער מתנות געפינט מען אויף איר פארן הימל... קלענער ווערן די מענטשן, דראָבנער — די מצוות, שטויביקער — די עבירות; מעשים — נישט מיטן אויג צו דערזען!...

„ווען גאָט — טראכט זי ווייטער — זאָל הייסן איבערוועגן מיט אמאָל די מצוות מיט די עבירות פון דער גאנצער וועלט, וואָלט זיך אויך דאָס צינגל קוים גערירט, קוים-קוים געציטערט...

„די וועלט קען אויך נישט אראָפּ און נישט ארויף... זי איז אויך נע-ונד צווישן ליכטיקן הימל און פינצטערן שאול-תחתיה... און דער קטיגור מיטן סניגור וואָלטן זיך דעריבער אייביק געראנגלט, ווי עס ראנגלט זיך דאָ אייביק ליכט מיט פינצטערניש, ווארעמקייט מיט קעלט, לעבן מיט טויט...

„זי וויגט זיך, די וועלט, און קען נישט — נישט ארויף, נישט אראָפּ, און עס וועלן דעריבער אייביק זיין חתונות און גטן, בריתן און לוויות, סעודות-מצווה און סעודות-הבראה... און ליבשאפט און האס... אייביק, אייביק"...

פלוצלינג וועקן זיך קולות פון טראָמפּייטן און הערנער...

זי קוקט אראָפּ — א דייטשע שטאָט (פארשטייט זיך, א פאר־צייטישע), אַלערליי אויסגעבויגענע דעכער רינגלען אַרום דעם

פלאַץ פאַרן מאַגיסטראַט, און פול מיט פאַרשידן־פאַרביק־געקליידטע מענטשן איז דער פלאַץ; פול קעפּ אין די פענצטער; מענטשן ליגן אויף די דעכער אַרום, טייל זיצן רייטנדיק אויף די באַלקן, וואָס שטאַרן אַרויס ביי די ווענט אונטער די דעכער, פול געפּראָפּט זענען די באַלקאָנען...

פאַרן מאַגיסטראַט שטייט אַ טיש, געדעקט מיט אַ גרין טוך מיט גאָלדענע פראַנזן און טראָלבן. ביים טיש זיצן די הערן פון מאַגיסטראַט, אין סאַמעטענע קליידער אויף גאָלדענע האָקלען, אין סויבלנע היטלען מיט ווייסע פעדערן אויף בריליאַנטענע קנעפּ; אויבן אָן זיצט דער פּרעזידענט אַליין. אַ פּרעסיקער אָדלער ווייעט אים איבערן קאָפּ...

אָן אַ זייט שטייט געבונדן אַ יידיש מיידל, נישט ווייט האַלטן צען קנעכט אַ ווילד פערד און דער פּרעזידענט הייבט זיך אויף און לייענט פאַרן יידישן מיידל אַ פּסק פון פּאַפּיר און ער ווענדט זיך מיטן פּנים צום מאַרק:

„אָט די יידין דאָ, די יידישע טאָכטער, האָט אַ שווערע זינד באַגאַנגען; אַ שווערע זינד, וואָס גאָט אַליין, ווי גרויס זיין באַרמהאַרציקייט זאָל נישט זיין, וואָלט איר נישט געקאָנט מוחל זיין...

„זי האָט זיך אַרויסגעגנבעט פון געטאָ און איז אַרומגעגאַנגען, אין אונדזער הייליקן לעצטן יום טוב, אויף אונדזערע ריינע גאַסן...

און זי האָט באַפלעקט מיט אירע אומפאַרשעמטע אויגן אונדזער הייליקע פּראָצעסיע; אונדזערע הייליקע בילדער, וואָס מיר האָבן מיט לויב־געזאַנג און קעסל־פּויקן איבער די גאַסן געטראָגן...

„מיט אירע פאַרשאָלטענע אויערן האָט זי איינגעזאַפּט דאָס געזאַנג פון אונדזערע ווייס־געקליידטע, אומשולדיקע קינדער און דאָס קלאַפּן פון די הייליקע פּויקן... און ווער ווייסט, צי האָט דער טייוול, דער אומריינער טייוול, וואָס האָט אויף זיך גענומען די געשטאַלט פון דער יידישער טאָכטער, פון פאַרשאָלטענעם רבס טאָכטער, זיך נישט צוגערירט און נישט באַפלעקט אונדזער אַ ריינקייט?

„וואָס האָט ער געוואָלט, דער טייוול אין דער שיינער גע־שטאַלט? וואָרום לייקענען קען איך נישט — שיין איז זי, שיין, ווי נאָר אַ טייוול קען זי מאַכן. — זעט די חוצפה־שטראַלנדיקע אויגן פון אונטער די צנועהדיק אראָפּגעלאָזטע זיידענע ברעמען... זעט דאָס אַלבאַסטער - פּנים, וואָס איז אין דער לאַנגער תפיסה נאָר בלאַסער, אָבער נישט טונקעלער געוואָרן!... זעט אירע פינגער, אירע שמאָלע, לאַנגע פינגער ביי די הענט; די זון לויכט דורך זיי אַדורך!...

„און וואָס האָט ער געוואָלט, דער טייוול, אַפּרייסן אַ נשמה פון דבקות אָן דער פּראָצעסיע... און עס איז אים געראָטן:

— זעט דאָס שיינע מיידל! האָט אויסגערופן אונדזערער אַ ריטער, פון איינער פון אונדזערע שענסטע משפּחות...

„און דאָס איז שוין געווען איבער דער מאָס — די האַלעבאַרד־ניקעס האָבן זי באַמערקט און געכאַפּט — ער האָט זיך אפילו נישט געווערט, דער טייוול, — וואָרום ווי אַזוי? ריין זענען זיי דעמאָלט געווען, אָפּגעריייניקט פון אַלע זינד, האָט ער אויף זיי קיין שליטה נישט געהאַט...

און דאָס איז דעם טייוולס, אין געשטאַלט פון דעם יידישן מיידל, פּסק:

צובינדן זאָל מען זי ביי די האָר, ביי די לאַנגע, טייוולאָנישע צעפּ, צום וויידל פון אַ דעם ווילדן פערד...

„זאָל עס לויפן און שלעפּן זי ווי „אַ הורג" איבער די גאַסן, וואָס אירע פיס האָבן געטרעטן קעגן אונדזער הייליקן געזעץ...

„זאָל איר בלוט באַשפּריצן און אָפּוואַשן די שטיינער, וואָס זי האָט פאַראומריייניקט מיט אירע פיס!" —

א ווילד פרייד־געשריי האָט זיך אַרויסגעריסן פון אַלע מיילער אַרום, און אַז די פאַליע פון ווילדע געשרייען איז אַריבער, פרעגט מען די פאַרמשפּטע צום טויט, אויב זי האָט זיך נישט וואָס צום לעצטן מאָל צו ווינטשן.

— איך האָב, ענטפערט זי גלאַסן: עטלעכע שפּילקעס בעט איך!

— זי איז דול פאַר שרעק! — מיינען די הערן פון מאַגיסטראַט.

— ניין! ענטפערט זי רויִק און קאַלט: דאָס איז מיין לעצטער ווילן און פאַרלאַנג.

מען האָט עס איר צוליב געטון...

— און אצינד, קאָמאַנדירט דער פּרעזידענט, בינדט צו!

עס גייען צו האַלעבאַרדניקעס און בינדן צו מיט ציטערדיקע הענט דעם רבם טאָכטערס שוואַרצע לאַנגע צעפּ צום ווײַדל פון ווילדן פערד, וואָס מען קען קוים דערהאַלטן...

— מאַכט א וואַרע — קאָמאַנדירט ווייטער דער פּרעזידענט צום עולם אויפן פּלאַץ און עס ווערט א גערודער. דער עולם שטעלט זיך און דרענגט זיך צו די ווענט פון די הייזער, און אַלע הייבן אויף די הענט, ווער מיט א בייטש, ווער מיט א שפּיץ־רוט, ווער מיט א טוך אין דער האַנט און אַלע זענען גרייט צו יאָגן דאָס ווילדע פערד, יעדערנס אָטעם איז געשטיקט, אַלע פּנימער פלאַמען, אַלע אויגן בליצן, און אין גערודער באַמערקט נישט קיינער, ווי די פאַרמשפּטע בייגט זיך שטיל אראָפּ און שפּילעט זיך צו די זוים פונעם קלייד צו די פיס און שטעקט טיף, טיף אריין די שפּילקעס זיך אין לייב — עס זאָל איר לייב נישט אַנטפּלעקט ווערן, ווען דאָס פערד וועט זי שלעפּן אין די גאַסן...

באַמערקט האָט עס נאָר די נע־ונדניצע — די נשמה...

— לאָזט דאָס פערד! — קאָמאַנדירט דערוויַיל דער פּרעזידענט, און די קנעכט זענען דערפון אָפּגעשפּרונגען, און מיטאַמאָל האָט עס זיך אויסגעריסן. און אויסגעריסן האָט זיך אויך א געשריי פון אַלע מיילער, און עס וויַיען און פּייפן אין דער לופט אַלע בייטשן, שפּיץ־רוטן און טיכער. און ווילד דערשראָקן יאָגט דאָס פערד איבערן מאַרק, איבער גאַסן און הינטער־גאַסן ארויס, ארויס פון שטאָט...

און די נשמה, די נע־ונדניצע, האָט שוין אַרויסגעצויגן אַ פאַר־

בלוטיקטע שפּילקע פון דער פאַרמשפּטערס פּוס און פליט שוין מיט איר צום הימל אַרויף!

— נאָך איין מתנה אינגאַנצן! טרייסט זי דער מלאך ביי דער פורטקע.

ד) די דריטע מתנה

און צוריק פליט אַראָפּ די נשמה, אינגאַנצן נאָך איין מתנה דאַרף זי.

און עס גייען ווייטער אַוועק זמנים און יאָרן, און עס באַפאַלט זי ווייטער אַ מרה־שחורה, די וועלט, דאַכט זיך איר, איז נאָך קלע־נער געוואָרן... נאָך קלענערע מענטשן, נאָך קלענערע מעשים... די גוטע ווי די שלעכטע...

איינמאָל טראַכט זי:

„ווען גאָט, געלויבט זאָל זיין זיין נאָמען, זאָל וועלן אַמאָל אָפּ־שטעלן און סוף כל סוף משפּטן די וועלט, אַזוי ווי עס איז, מיט אַמאָל... און פון איין זייט זאָל זיך שטעלן אַ סניגור און שיטן פון ווייסן זאַק אַרויס שרעטעלעך און שטויבעלעך; און פון דער צווייטער זייט — דער קטיגור זאָל שיטן זיינע פּיצלעך און ברעקלעך, וואָלט געדויערט און געדויערט איידער די זעק וואָלטן ליידיק גע־וואָרן... אַזויפיל קליינינקייטן, אַזוי פיל!

„אָבער אַז די זעקלעך וואָלטן שוין ליידיק געוואָרן, וואָס וואָלט געווען?

„דאָס צינגל וואָלט געווים געבליבן שטיין אין דער מיט!

„ביי אַזוינע קליינינקייטן, ביי אַזויפיל קליינינקייטן קען גאָרנישט איבערוועגן... ווארום וואָס? נאָך אַ פעדערל, נאָך אַ שטרויעלע, נאָך אַ פּלעווע, נאָך אַ שטויב!...

„און וואָס וואָלט גאָט געטון? וואָס וואָלט ער געפּסקנט?

„צוריק צו תהו ובוהו? נישט: די עבירות וועגן נישט איבער די מצוות...

„אויסלייזן? אויך נישט: די מצוות וועגן נישט איבער די עבירות...

„וואָס דען?

— גיי ווייטער! וואָלט ער געזאָגט... פלי ווייטער צווישן גיהנום און גן־עדן, ליבשאַפט און האס, רחמנותדיקע טרערן און רויכערדיק בלוט... צווישן וויגן און קברים... ווייטער, ווייטער!"

דער נשמה איז אָבער באַשערט געווען אויסגעלייזט צו ווערן. פון די שווערע מחשבות — וועקט זי אַ קול פון פויקן...

ווו איז זי, ווען?

זי דערקענט נישט דאָס אָרט, נישט די צייט...

נאָר אַ פּלאָץ פּאָר אַ תּפיסה זעט זי... אָן די אייזערנע גראַטן אין די קליינע פענצטערלעך ציען זיך שפּילנדיק די שטראַלן פון דער זון... זיי גליטשן זיך אויך אָן די שטיקן פון צוזאַמענגעשטעלטן געווער ביי דער וואַנט, די סאָלדאַטן האָבן אין האַנט אַריין — רי־טער באַקומען...

אין צוויי לאַנגע שורות, מיט אַ שמאָלן דורכגאַנג אין דער מיט, האָט מען זיי אויסגעשטעלט: „דורך אַ סטרוי" וועט מען טרייבן... וועמען?

עפּעס אַ יידל מיט אַ צעריסן העמד אויפן מאָגערן לייב, מיט אַ יאַרמולקע אויפן האַלב געגאָלטן קאָפּ, אָט, פירט מען אים צו.

פאַרוואָס קומט עס אים? ווער ווייסט, אַ פאַרצייטישע זאַך! אפשר פאַר אַ גנבה, אפשר פאַר אַ גזלה צי אַ רציחה, און אפשר אַ בלבול... עס איז דאָך געווען פאַרצייטן...

און די זעלנער שמייכלען און טראַכטן; נאָכוואָס האָט מען אונדז אַזויפיל געגומען און אויסגעשטעלט? ער וועט נישט אויס־האַלטן די העלפט!

נאָר אָט שטופּט מען אים צווישן די שורות אַריין, אָט גייט ער, און ער גייט און שטרויכלט נישט און פאַלט נישט... ער לייזט שמייך און האַלט זיי אויס...

אַ גרימצאָרן כאַפּט אָן דעמאָלט די סאָלדאַטן! ער גייט נאָך, ער גייט!

און די ריטער פּייפן אין דער לופט ווי די רוחות און כאַפּן ארום דאָס לייב ווי די שלאַנגען, און דאָס בלוט פון מאָגערן גוף שפּריצט און שפּריצט, און הערט נישט אויף צו שפּריצן!

הו - האַ! הו - האַ!

אינמיטן טרעפט א סאָלדאַט צו הויך און וואַרפט דעם פאַר־משפּטן אראָפּ די יאַרמולקע פון קאָפּ, נאָך עטלעכע טריט באַמערקט ער עס, דער פאַרמשפּטער ... ער גיט זיך א ריר, גלייך ער האָט א ישוב, און איז זיך מישב, און דרייט זיך אום: ער וועט נישט גיין בגלוי ראש, און ער גייט צוריק ביז צום אָרט, וווּ די יאַרמולקע ליגט, ער בייגט זיך איין און הייבט זי אויף און דרייט זיך צוריק און גייט ווייטער, רואיק, רויט פאַרבלוטיקט, נאָר מיט דער יאַרמולקע אויפן קאָפּ, אַזוי גייט ער, ביז ער פאַלט ...

און אז ער איז געפאַלן, איז צוגעפלויגן די נשמה און געכאַפּט די יאַרמולקע, וואָס האָט אַזויפיל אומזיסטיקע שמיץ געקאָסט, און איז ארויף מיט איר צו דער פאָרטקע פון הימל.

און די דריטע מתנה איז אויך אָנגענומען געוואָרן!

און די צדיקים האָבן זיך פאַר איר געמיט: די טויערן פון גן־עדן האָבן זיך איר נאָך די דריי מתנות געעפנט!

און דער „אורים ותומים” האָט געזאָגט:

— אמת שיינע מתנות, אויסטערליש שיינע ... צו ניץ קומען זיי נישט, גאָרנישט לתשמיש, אָבער לנוי — אויסטערליש.

נסים אויפן ים

אין דער מדינה האָלאנד, אין א האלב איינגעזונקען הייזל ביים ברעג פון ים, האָט געוווינט אויך א שטומע נשמה — א יידישער פישער מיטן נאָמען „סאָטיע". אפשר נאָך אן עלטער זיידן סעדיה; נאָר פון דעם האָט ער נישט געוווּסט, ער האָט בכלל זייער ווייניק געוווּסט פון יידישקייט. פון אבות אבותיו א פישער, פאַרברענגט טעג און יאָרן אויפן ים, געלעבט — איין איינציקע יידישע משפחה צווישן נישט יידן, וואָס זאָל ער וויסן? סאָטיע כאַפּט פיש, דאָס ווייב זיינס שטריקט נעצן און פירט די שטוב, די קליינע קינדערלעך וואַלגערן זיך אין זאמד און זוכן בורשטין... און אז סאָטיע גייט אויפן ים און עס מאכט זיך א שטורעם - ווינט, עס ווערט סכנת - נפשות, האָט — נישט ער אויפן ים, נישט דאָס הויז-געזינד אין שטוב, נישט געקאָנט אַפילו קיין שמע ישראל מתפלל זיין... האָט סאָטיע גע-קוקט שטום אין הימל אריין; דאָס ווייב זיינס שלאָגט זיך אין קאָפּ אריין, אָדער שליידערט נאָך אפשר א בייזן בליק צום בייזן, פינצטערן הימל ארויף, און די קינדער וואַרפן זיך אויפן זאמד און רופן גלייך מיט אנדערע קינדער: סאַנטא מאַריאַ, סאַנטא מאַריאַ!

און פון וואַנען האָבן זיי געזאָלט וויסן מער? צופוס גיין אין קהלה אַריין איז ווייט, פאָרן האָט די אָרימע פאַמיליע, וואָס האָט קוים פרנסה געהאַט, נישט געקאָנט, און א חוץ דעם, לאָזט דער ים נישט אַוועק. סאָטיעס פאָטער, סאָטיעס זיידע און עלטער-זיידע זענען אומגעקומען אויפן ים, נאָר אזא כוח האָט ער שוין, דער ים: ער איז דעם מענטשנס געפערלעכסטער שונא, און גאַנץ אָפט א פאַלשער שונא, און ליב האָט מען אים, און ציען ווערט מען צוגע-צויגן צו אים ווי מיט צוואַנגען... און מען קאָן זיך פון אים נישט אָפּרייסן, ווייל מען לעבן אויף אים און אונטערגיין אין אים...

נאָר איין יידישער מנהג איז אין דער משפחה געבליבן — יום כפור!

ערב יום כפור אינדערפרי האָט מען אויסגעקליבן דעם גרעסטן פיש, און די גאַנצע משפחה איז געגאַנגען מיטן פיש אין שטאָט אריין, און אָפּגעגעבן האָט מען דעם פיש דעם קהלשן שוחט, ביי וועלכן מען פלעגט פאַרפאַסטן און עסן נאָכן תענית.

איבערן מעת-לעת פלעגט די משפחה זיצן אין האָלענדישן מקום-קדוש, צוהערן זיך ווי דער כאָר זינגט, ווי דער אָרגל שפּילט, ווי דער חזן זאָגט אויף זיין אופן און שטייגער... פאַרשטאַנען א וואָרט האָט מען נישט. געקוקט האָט מען נאָר צום ארון-קדוש, צום פּרעדי-קער אין דער גאָלדענער יאַרמולקע. האָט זיך די גאָלדענע יאַרמול-קע אויפגעהויבן, האָט מען זיך אויך אויפגעשטעלט; האָט זיך די גאָלדענע יאַרמולקע אראָפּגעלאָזט, האָט מען זיך צוריקגעזעצט. טיילמאָל פלעגט סאַטיע פאר מידקייט איינדרימלען, האָט אים א שכן מיט אן עלנבויגן צום אויפשטיין געוועקט.

אָט דאָס איז געווען דער גאַנצער יום כפור. אז עס איז א יום-הדין, אַז אַ פיש אין וואַסער ציטערט, און וואָס אין הימל טוט זיך — פון דעם האָט סאַטיע נישט געוווּסט. עס איז ביי אים א מנהג געווען יום כפור צו הערן כאָר און אָרגל א ו מ ג ע ג ע ס ן, און אז נאָך „נעילה" (ער האָט אפילו נישט געוווּסט, אז עס הייסט „נעילה") גייט מען צום שוחט אויף וועטשערע... אסך מער האָט דער שוחט אליין אפשר אויך נישט געוווּסט — האָלאַנד!

און באלד נאָכן שווארצן קאַפּע פלעגט סאַטיע מיטן ווייב און מיט די קינדערלעך זיך אויפהייבן, געזעגענען זיך מיטן שוחט און זיין הויז-געזינד, און אָפּווינטשעווען זיך, און אוועקגיין און וואַנדערן א גאַנצע נאַכט צום ים. נישט „אהיים" פלעגט מען זאָגן, נאָר — „צום ים".

און אויפהאַלטן לאָזט מען זיך נישט.

— סטייטש — טענהט דער שוחט מיט דער שוחטקע: — איר האָט דאָך אפילו די שטאָט נישט געזען.

פאַרקרימט זיך סאַטיע:

— די שטאָט!

קיין בל-דברן איז סאָטיע נישט; דער ים לערנט שווייגן. נאָר די שטאָט האָט ער פיינט. ענג, אָן לופט און אָן הימל. א פּאַסיקל צווישן דאך און דאך... אויפן ים אָבער — א רחבות... עס אָטעמט זיך...

— עס איז דאָך אייער שונא... אייער טויט! — טענהט מען צו אים.

— אָבער א גוטער טויט!

ער וויל האָבן זיין פּאָטערס און זיין זיידנס סוף — איינגעשלונגען ווערן געזונטערהייט פון ים, נישט קרענקען און גוססען א צייט לאנג אויף א בעט... הערן ווי מען וויינט... און דערנאָך באַגראָבן ווערן. אין דער האַרטער ערד... בררר!

קאַלט ווערט אים, אז ער דערמאָנט זיך פון אזא קבורה... — — —

און מען גייט צופוס אהיים, צום ים...

און אז מען גייט צופוס איבער נאכט, און עס הייבט אָן גרויען דער טאָג, און מען דערזעט דעם גאָלדענעם אָפּגלאַנץ פון זאמדיקן ברעג, דערנאָך בליצט אויף דער שפּיגל פון ים, דערפרייט מען זיך, פּאַטשט מען מיט די הענט...

א חתן מיט א כלה פרייט זיך נישט אזוי...

און אזוי גייט עס פון יאָר צו יאָר...

עס בייט זיך דער פישער, זעלטענער — דער שוחט; מנהג בלייבט מנהג.

און דער מנהג איז א סכום הכולל פון פאסטן, כאָר און אָרגל, אויסגעמישט מיטן גרויסן פיש צו דער וועטשערע נאָך נעילה ביים שוחט, מיטן געזעגענען און אָנווינטשן זיך...

דאָס אלץ צוזאמען איז דער איינציקער פאָדעם, וואָס בינדט צו סאָטיען צום כלל-ישראל...

ויהי היום, איינמאָל פארטאָג, קוים געגרייטלט האָט זיך דער מזרח, שטיל וועקט זיך אויף דער ים, קוים ער אָטעמט, קוים עס הערט זיך זיין ברומען, ער ציט זיך פויל און נאָך פארחלומט אויס, און ציט זיך איין... ווו-נישט-ווו פלאטערט אין דער בלויער לופט א

ווייסע פאַר פליגל, שרייט-אויף אַן עוף . . . און ווייטער שטיל . . . שטילע גלאַנצן פליען איבערן ים, גאָלדענע פלעקן גליטשן זיך איבערן געלן זאַמד, פאַרמאַכט זענען די שיפער שטיבלעך איבערן ברעג, נאָר איין טיר סקריפּעט, — סאַטיע גייט אַרויס...

ערב יום כפור איז היינט. פרום און ערנסט איז זיין פנים, שטיל לייכטן אים די אויגן: ער גייט טון אַ מצווה, כאַפּן פיש אויף יום-כפור!

און ער גייט צום שיפל צו און נעמט אָן די קייט, מיט וועלכער עס איז געווען צוגעבונדן צום באָרט, די קייט קלינגט, און קולות דערהערן זיך רעכטס און לינקס:

— ניטע, ניטע!

דאָס רופן צו אים די שכנים, וואָס האָבן אַרויסגעשטעקט די קעפּ פון די קליינע פענצטערלעך.

רואיק און שטיל ליגט ווייט און ברייט אויסגעגאָסן דער ים, צוזאַמענגעגאָסן מיטן זוים פון פריש-מאָרגנדיק לאַכנדיקן, פריילעכן הימל... קוים ער אָטעמט, דער ים, קוים ער רונצלט זיך ביים ברעג, און ווי ביי אַ גוטער באַבע, טאַנצן ליכטיק גלאַנצנדיקע שמייכלען צווישן די רונצלען... און עפּעס מורמלט ער, אַ באַבע מעשה דערציילט דעם ים די צעוואָרפענע, מיט לאַנגע וואַסער-פלאַנצן, ווי מיט האָר-באַוואַקסענע שטיקער פעלזן, און ער גלעט זיי איבער די האָר שמייכלענדיק, שפּילנדיק — דער פישער אָבער קען בעסער דעם ים, און ער גלייבט אים נישט.

— ניטע...

דער ים וויגט זיך און וועט זיך צעוויגן, און פלאַצן וועט דער ליכטיקער שפּיגל, און פון שפּיל וועט ווערן אַן ערנסט, פון שטילן ברומען — געשריי און געפילדער, און פון רונצלען וועלן אויפשטיין וואַלן, וואָס וועלן שלינגען שיפלעך און שיפן, ווי קליינע פישלעך דער לויתן...

— ניטע...

און אַ באָרוועסער אַלטער מאַן, מיט אַ פלאַטערדיקן גרויען קאָפּ

אַן אַ היטל, מיט אַן איינגעשרומפּטן פּנים ווי דער ים, נאָר אַן זיין פֿאַלשן, זיסן שמייכל, — קומט אַרויס פֿון שטיבל, גייט צו סאַטיען צו און לייגט אים אַרויף די האַנט אויפֿן אַקסל:

— זע!

און ער ווייזט אים אַ קליין שוואַרץ פּינטעלע, וואָס נאָר אַ פֿישער־אויג קאָן דערזען, אויפֿן זוים פֿון הימל.

— פֿון דעם וואַקסט אַרויס אַ וואָלקן...

— כ׳וועל פֿריער צוריק אין דערהיים זיין, — ענטפֿערט סאַטיע: — איין פֿיש וויל איך נאָר כאַפּן.

און ערנסטער ווערט דאָס פּנים ביי זיין אַלטן שכן:

— האָסט ווייב און קינד, סאַטיע!

— און אַ גאָט אין הימל! — ענטפֿערט סאַטיע מיט בטחון: ער גייט זיין מצווה טאָן... און ער שטופּט אָפּ דאָס שיפֿל און שפּרינגט אַריין...

און לייכט ווי אַ פֿעדער טראָגט זיך סאַטיעס שיפֿל איבערן ים, און דער ים וויגט עס אַרום, זים־ברומענדיק, אַזוי ליבלעך, און זוימט עס און וויקלט עס אַרום מיט די שענסטע פּערל, וואָס ער פֿאַרמאָגט — און דער אַלטער פֿישער שטייט אויפֿן ברעג און מורמלט:

— סאַנטאַ מאַריאַ, סאַנטאַ מאַריאַ!

לייכט טראָגט זיך סאַטיעס שיפֿל איבערן ים, — געשיקט וואַרפֿט סאַטיע אַראָפּ זיין נעץ, און שווער און שווערער ווערט די נעץ, און מיט אַלע כּוחות ציט ער זי קוים־קוים אַרויס און געפֿינט אין איר וואַסער־פֿלאַנצן, ים־שטערן, — נאָר נישט קיין איינציקן פֿיש...

דער אַלטער פֿישער אויפֿן ברעג האָט דאָס שיפֿל שוין פֿאַרלוירן פֿון אויג, סאַטיע ציט שוין צום דריטן מאָל און צום פֿערטן מאָל אַרויס די נעץ: נישט לייכט איז זי אַרויסצוציען, אַלערליי וואַסער־פֿלאַנצן האָבן זיך אין אירע אויגן פֿאַרפֿלאָכטן — נאָר קיין איינציקער פֿיש...

און דער ים וויגט און צעוויגט זיך וואָס אַמאָל שטאַרקער, און

י. ל. פּרץ אין יאָר 1914

(פאָטאָגראפירט פון א. קאציזנע)

אויפן הימל איז שוין ארויפגעשוואומען די זון, נאָר פייכט איז איר גלאַנץ — אַ פאַרוויינטע זון; און דאָס שוואַרצע פינטעלע אין עק הימל האָט זיך אויסגעצויגן הינטערווײַלעכץ אונטער דער זון, ווי אַ ברוינע שלאַנג, און ווערט טונקעלער און טונקעלער, און רוקט זיך צו צו דער זון...

עס איז שוין האַלבער טאָג, און סאַטיע שווימט און שווימט, פּרוּווט און פּרוּווט דאָס מזל —

— גאָט, טראַכט ער, וויל נישט, איך זאָל דאָס יאָר מקיים זײַן די מצווה, מען מוז צוריק! און טרויעריק ווערט אים אויפן האַרצן: ער האָט געמוזט עפּעס זינדיקן קעגן גאָט, ווײַלכער באַוויליקט נישט היי־יאָר זײַן קרבן. און ער נעמט דעם רודער פעסט אין דער האַנט אַרײַן און וויל שוין אויסדרייען דאָס שיפל צוריק. נאָר אין דער זעלביקער רגע באַקומט ער אַ שפּריץ אין פּנים אַרײַן, און ער דרייט זיך אויס און דערזעט, ווי אַ גרויסער, גאָלדענער פיש וואַרפט זיך שפּילנדיק איבערן ים און שפּריצט מיטן ווײדל איבערן וואַסער.

ע! דעם פיש מוז ער כאַפּן, דעם פיש האָט אים גאָט באַשערט, גאָט, וואָס האָט זײַן עגמת־נפש געזען, זײַן בענקען, מקיים צו זײַן די מצווה. — און ער דרייט זיך צוריק אויס, און יאָגט נאָך דעם פיש...

און דער ים איז שוין צעוויגט, כוואַליעס הייבן זיך העכער און העכער... אַ האַלבע זון איז שוין מיט אַ וואָלקן באַדעקט, בונטן ווייסע שטראַלן רייסן זיך קווער אַהער פון אונטערן וואָלקן, און דער פיש שווימט איבער די פּלייצעס פון די כוואַליעס, און סאַטיעס שיפל נאָך, נאָך... און פאַרשווינדן ווערט פּלוצלינג דער פיש, צווישן אים און סאַטיעס שיפל הייבט זיך אויף אַ וואַל, אויפגעבלאָזן, אויפגעיאָגט פון ווינט.

— עס נאַרט מיך, עס בלענדט מיר די אויגן! — טראַכט סאַטיע און וויל ווייטער אויסדרייען דאָס שיפל און שווימען צוריק. אין דער זעלביקער רגע לייגט זיך אָבער די כוואַליע, ווי זי וואָלט מיטאַמאָל אײַנגעזונקען געוואָרן; כמעט צום שיפל צו שווימט צו דער פיש

און קוקט אויף אים מיט גרויסע אויגן, גלייך ער בעט זיך: נעם מיך, נעם מיך... זיי מקיים מיט מיר די מצווה, זיי מיך מזכה מיט איר...

דרייט סאַטיע צוריק אויס, — פאַרלוירן ווערט דער פיש! א נייע כוואַליע שווימט אויף צווישן אים און דעם שיפל, און עס הייבט זיך ווידער אָן דער „ירגזון" פון ים! נישט קיין ליבלעך לידל זינגט ער, דער ים. ער כעסט זיך: א העזה, אצינד אויף אים צו שווימען! אויף זיינע כוואַליעס צו טרעטן! און גלייך ווי זי וואָלט זיך פאַרן ים דערשראָקן, באהאַלט זיך אונטערן וואָלקן די זון... אויף דעם, זעט אויס, האָט נאָר געוואַרט דער ווינט! ער איז באַפרייט געוואָרן און צעיאָגט זיך מיט אן אויסגעלאַסענעם צאָרן און ער שמייסט און פאַטשט ווי מיט ריטער, און רייצט נאָך מער אויף דעם ים, און דער ים ברויזט און קנאַקט, גלייך טויזנטער באַסן שפּילן אין זיינע געדערעם, קעסל־פּויקן — אין זיינע כוואַליעס.

— אהיים, אהיים! — קלאַפּט ביי סאַטיען דאָס האַרץ, און ער נעמט צוזאַמען די נעצן אין שיפל אַריין, און כאַפּט שטאַרקער אָן דעם רודער, און אַרבעט מיט אַלע קרעפטן. די אָדערן אין דער האַנט ווילן פּלאַצן. ווי א הוילע נוס וואַרפט זיך דאָס שיפל אויף און אָפּ איבער די כוואַליעס, פאַרשוואַרצט איז דער הימל, ברוין־צאָרנדיק דער צעבראָכענער ים — און ער אַרבעט אַלץ — אהיים, אהיים...

פּלוצלינג דערזעט ער, עפּעס שווימט צו אים צו פון דער זייט —א מענטשלעכער קערפּער שווימט, א דערטרונקענער — א פרוי איז עס — פּאַר איר שווימען די האָר, שוואַרצע האָר — זיין ווייב האָט אזוינע האָר... פון אונטער די האָר באַווייזן זיך ווייסע הענט — זיין ווייב האָט אזוינע הענט... און א קול רופט: ראַטעוועט!
— זיין ווייבס קול... די מוטער פון זיינע קינדער... זי האָט אים געמוזט נאָכשווימען אויפן צווייטן שיפל. זי טרענקט, זי רופט נאָך זיין הילף...

און ער דרייט דאָס שיפל אויס רעכטס און וויל צו צום קערפּער,
— דער ים לאָזט נישט! כוואַליעס הייבן זיך אין דער מיט, דער

שטורעם רייסט און וואָיעט — נאָר אין דעם שטורעם הערט ער איר קול: העלף! העלף, סאַטיע, העלף!...

און ער שטרענגט אָן די לעצטע קרעפטן צוצושווימען, און אָט איז ער שוין נישט ווייט פון ווייסן פלעק; די האָר זעט ער שוין נישט, נאָר דאָס שווימענדיקע, זינקענדיקע קלייד... מיטן רודער צו דערלאַנגען... נאָר אין דערמיט, צווישן אים און זיין ווייב, הייבט זיך אויף א וואַל, שטויסט זי אָפּ אין איין זייט, דאָס שיפל — אין דער צווייטער — — —

— אַ פאַרבלענדעניש! — טראַכט ער, זיך דערמאָנענדיק, אַז דאָס זעלביקע האָט ער געהאַט מיטן גאָלדענעם פיש; און נישט ווילנדיק ווארפט ער איין אויג צום ברעג, זעט ער, ווי עס לייכט זיך שוין אין די פישער-הייזלעך די פענצטער!

—יום כפור! — דערמאָנט ער זיך, און לאָזט פלוצלינג ארויס דעם רודער פון דער האַנט.

— טו מיט מיר, — שרייט ער צום הימל ארויף, — וואָס דו ווילסט, יום כפור רודער איך נישט!...

און דער ווינט רייסט, אין כף-הקלע ווארפן די כוואַליעס דאָס שיפל; און סאַטיע, ווי ער האָט ארויסגעלאָזט דעם רודער פון דער האַנט, אזוי זיצט ער רואיק און קוקט מיט אָפענע אויגן אַמאָל צום פאַרשלאָסענעם הימל ארויף, אַמאָל צום קאָכעדיק - שוימענדיקן ים אַראָפּ.

— טו מיט מיר, גאָט, וואָס דו ווילסט! זאָל דיין רצון געשען...

פלוצלינג דערמאָנט ער זיך א ניגון פון כאָר, אונטערגעהאַלטן פון אָרגל, און ער הייבט אָן נאָכצוזינגען דעם ניגון. די דאָזיקע שטומע נשמה האָט נאָר דאָס איינציקע לשון צו רעדן מיט גאָט — און ער זינגט. דער הימל ווערט שווארצער און שווארצער. די כוואַליעס הייבן זיך העכער און העכער, שארפער נאָך בלאָזט דער ווינט... דאָס שיפל ווארפט זיך באַרג-אויף, באַרג-אָפּ, איין כוואַליע ווארפט עס צו דער צווייטער... איינע רייסט אים ארויס און שליידערט אים אוועק דעם רודער, א צווייטע קומט אָן פון הינטן

און יאָגט זיך נאָכן שיפל מיט אַן אָפֿן מויל... דער ווינט רייסט ווי טויזנט וועלף — און אין דעם גערודער אריין זינגט סאַטיע דעם ניגון פֿון „מי ינוח ומי ינוע"... — ווי דער כאָר, אונטערגעהאַלטן פֿון אָרגל...

די כוואַליע שלאָגט אין שיפל אריין. סאַטיע וויל שטאַרבן זינגענדיק, נאָר דאָס שיפל קערט זיך איבער... אָבער סאַטיען איז נאָך דער טויט נישט באַשערט...

צוויי ווייסע געשטאַלטן, ווי פֿון נעפּל געוועבטע, גייען, האַלטנדיק זיך ביי די הענט, באַרוועס מיט צעפלאָסענע האָר און לייכטנדיקע אויגן, איבערן ים, און ווי סאַטיע דרייט זיך איבער מיטן שיפל, קומען זיי צו, הייבן אים אויף, נעמען אים צווישן זיך, און גייען מיט אים אונטער די אָרעמס, און טרעטן מיט אים איבער די כוואַליעס, ווי איבער בייטן און בערגלעך, און פֿירן אים אזוי געאָרעמט צווישן ווינט און געטומל. ער קוקט און וויל רעדן, עפּעס פֿרעגן וויל ער — נאָר זיי זאָגן אים:

— זינג, בעסער, סאַטיע, זינג! דיין געזאַנג וועט גובר זיין דעם צאָרן פֿון ים...

זיי גייען מיט אים און סאַטיע הערט, ווי דאָס שיפל זיינס גייט אים נאָך... ער דרייט זיך אום — דאָס שיפל מיט דער נעץ, און אין דער נעץ איז פֿאַרוויקלט דער גאָלדענער פֿיש...

און אַז זיי האָבן אים צוגעפֿירט צום ברעג און געלאָזט אים אהיים, האָט ער געטראָפֿן ביי זיך דעם שוחט מיט דער שוחטקע...

אין שטאָט איז א שׂרפֿה געווען, זענען זיי געקומען צו אים צוגאַסט...

האָט מען געקוילעט דעם פֿיש, און — מנהג איז געבליבן מנהג...